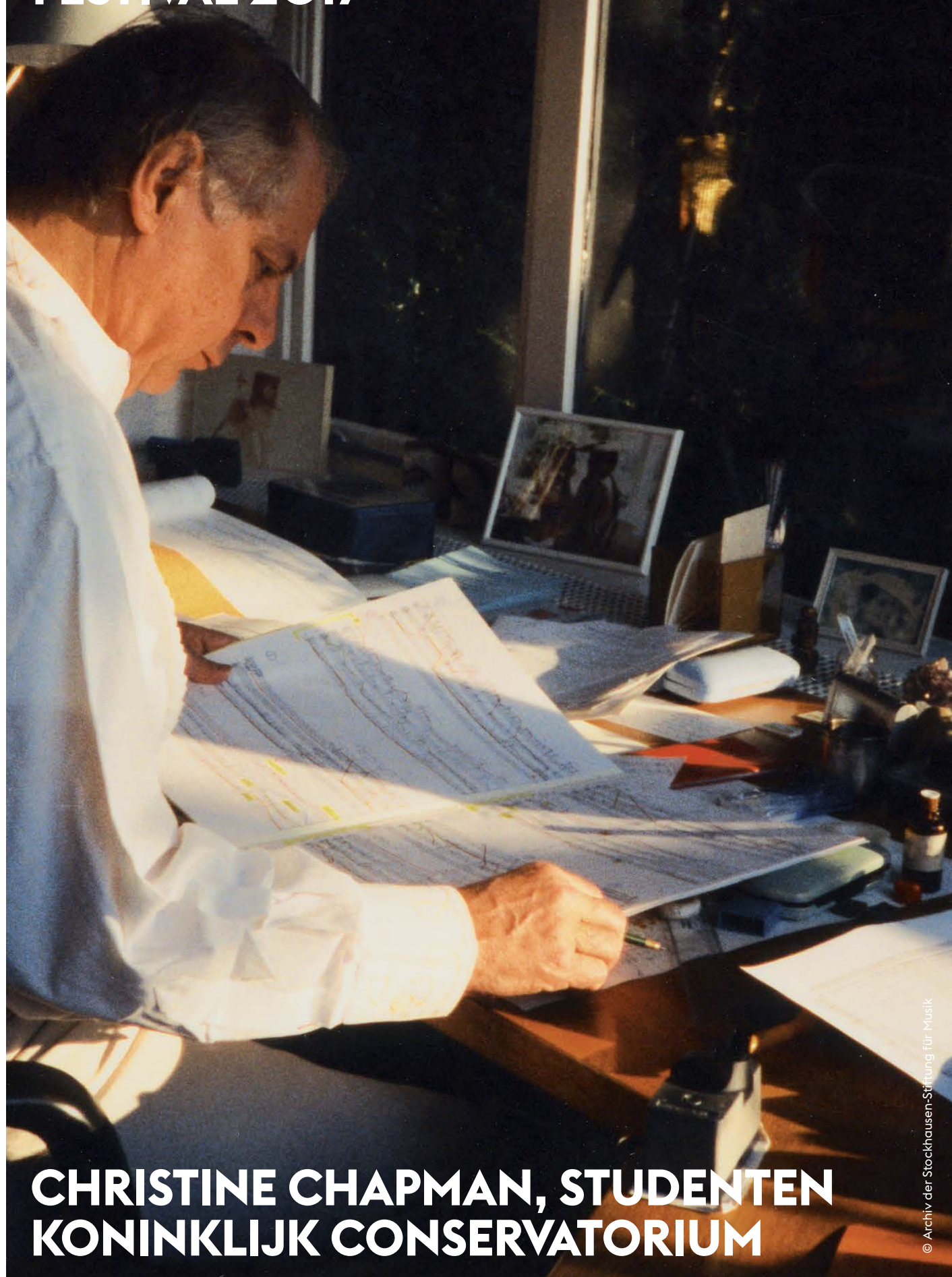

**HOLLAND
FESTIVAL 2017**

**CHRISTINE CHAPMAN, STUDENTEN
KONINKLIJK CONSERVATORIUM**

INFO

DI 20.6
TUE 20.6

aanvang starting time
20:30 8.30 pm

locatie venue
Muziekgebouw aan 't IJ

duur running time
1 uur 35 minuten, inclusief een pauze
1 hour 35 minutes, including one interval

inleiding introduction
door by Eric Verbugt
19:45 7.45 pm

context
wo 21.6, 17:00 Wed 21.6, 5 pm
Muziekgebouw aan 't IJ
Why Save the French Horn?

CREDITS

muziek music
Karlheinz Stockhausen

klankregie sound direction
Kathinka Pasveer (*NEBADON*)

**klankregie, geluidsprojectie
sound engineering, sound projection**
Jan Panis, Renee Jonker

NEBADON
uitgevoerd door performed by
Christine Chapman, hoorn French horn

ORCHESTER-FINALISTEN
uitgevoerd door performed by
studenten Koninklijk Conservatorium
students Royal Conservatoire
Tirza Leenman, fluit flute
Leon Westerweel, hobo oboe
Daniele Zamboni, klarinet clarinet
Sjoerd Frishert, fagot bassoon
Simão Caetano da Fonseca, hoorn French horn
Christopher Collings, trompet trumpet
Nuno Silveira Texeiro, trombone trombone
Giedrius Steponaitis, tuba tuba
Antoine Josselin, slagwerk percussion
Marieke Kusters, viool violin
Elisa Karen Tavenier, altviool viola
Begonia Chan, violoncello violoncello
Miguel Moreno Traba, contrabas double bass

coproductie coproduction
Holland Festival, De Nationale Opera,
Koninklijk Conservatorium

PROGRAMMA PROGRAMME

Karlheinz Stockhausen (1928-2007)
NEBADON (2007)
(17. Stunde uit from: *KLANG*)

pauze interval

ORCHESTER-FINALISTEN (1996)
uit from: *MITTWOCH* uit from: *LICHT*

TOELICHTING

ORCHESTER-FINALISTEN

Ruim negenentwintig uur akoestische en elektronische muziek, onderverdeeld in zeven delen die elk zijn gewijd aan een dag van de week. De operacyclus *LICHT* (1977-2003) van Karlheinz Stockhausen is wat je noemt muziektheater van het megalomane soort, zo gigantisch van opzet en alomvattend qua thematiek, dat zelfs Wagners Ring-cyclus er bleekjes bij afsteekt. Rond de aartsengel Michael, zijn duivelse verwekker en tegenstrever Lucifer en oermoeder Eva scheidt Stockhausen een universum, waarin hallucinante klanken, esoterie, religieuze symboliek, sciencefiction en Japans Noh-theater versmelten tot een muziektheatrale mythe. In 2019 produceert het Holland Festival in samenwerking met De Nationale Opera en het Koninklijk Conservatorium *Aus LICHT*, een driedaags project waarbij voor het eerst substantiële delen uit alle zeven opera's zullen worden uitgevoerd. Bij wijze van voorproefje klinkt tijdens deze editie *ORCHESTER-FINALISTEN* uit *MITTWOCH*.

MITTWOCH (1993-98) is de een-na-laatste opera uit de *Licht*-cyclus. Centrale thematiek is de verzoening van Michael, Lucifer en Eva. Een ander belangrijk motief is het element lucht. Niet voor niets is de eerste scène, *WELT-PARLAMENT*, gesitueerd boven het wolkendek. De derde scène bestaat uit het roemruchte *HELIKOPTER-STREICHQUARTETT*, dat tijdens het Holland Festival 1995 boven het Westergasterrein in première werd gebracht door het Arditti String Quartet in vier rondcirkelende Alouette-helikopters. Een editie later klonk de wereldpremière van de tweede *MITTWOCH*-scène: *ORCHESTER-FINALISTEN*, een opdrachtcompositie van toenmalig festivaldirecteur Jan van Vlijmen, waarin 'lucht' eveneens een grote rol speelt.

Zelf omschreef Stockhausen het drie kwartier durende werk voor ensemble en tape als een orkestauditie voor elf instrumentisten, waarbij de concertzaal is verruild voor het weidse firmament. 'In *ORCHESTER-FINALISTEN* zweeft het ensemble in de verte, hoog in de lucht', aldus de componist in een eigen inleiding. 'De afzonderlijke solisten vliegen dichterbij, ieder in en boven zijn eigen ruimte.' De 'ruimtes' waarover Stockhausen schrijft, worden gedurende het stuk verklankt door de tape-compositie, een collage van opgenomen omgevingsgeluiden die wordt afgespeeld op rondom het publiek geplaatste luidsprekers. Zo blaast de hoboïst zijn solo over de galmende klanken van een kathedraal, speelt de violist boven een vogelreservaat en 'zweeft' de trombonist boven een kudde badende olifanten. In de finale spelen alle musici samen.

NEBADON

In 2004, meteen na de voltooiing van *LICHT*, begon Stockhausen aan *KLANG*, een reeks elektroakoestische kamer-muziekstukken, bestaande uit solo's, duo's, trio's, een septet en de tapecompositie *Cosmic Pulses*. Elk deel is gewijd aan een van 'Die 24 Stunden des Tages', zoals de ondertitel luidt en correspondeert met een specifieke kleur. Zelf refereerde Stockhausen aan *KLANG* als zijn 'kleine cyclus'. Een understatement, want de eenentwintig delen die hij voor zijn dood in december 2007 voltooide, zijn samen nog altijd goed voor zo'n elf uur muziek. De delen veertien tot en met eenentwintig dragen exotische namen als *UVERSA*, *ORVONTON* en *HAVONA*. Elk deel verwijst naar een van de goddelijke universa, zoals beschreven in het *Urantia Boek*, een obscure, mystiek-esotherische publicatie over de geheimen van de kosmos, door Stockhausen in 1971 gekocht van een fan, na afloop van de New Yorkse première van *HYMNEN* (versie met orkest). Zo is het zeventiende uur, *NEBADON* (2007), vernoemd naar het universum waarin de aarde zich zou bevinden. In het stuk borduurt Stockhausen voort op melodisch materiaal uit *Cosmic Pulses* dat op tape is vermengd met fragmenten uit de *Urantia*-tekst. De hoofdrol is echter weggelegd voor de elektronisch versterkte hoorn van Christine Chapman, die in 2010 de wereldpremière van *NEBADON* gaf in Keulen. In het kader van de Holland-Festival-campagne Red de hoorn geeft zij tijdens deze festivaleditie de Nederlandse première.

AUS LICHT 2019

De Nationale Opera, Holland Festival, Koninklijk Conservatorium en de Stockhausen - Stiftung für Musik brengen tijdens het Holland Festival 2019 *aus LICHT*, een selectie uit de operacyclus *LICHT* van Karlheinz Stockhausen (1928-2007), in een voorstelling op drie achtereenvolgende dagen. In totaal circa tien uur live muziek (inclusief pauzes) en vijf uur elektronische muziek. In samenwerking met de erven Stockhausen, Suzanne Stephens en Kathinka Pasveer, is een concept uitgewerkt waarin de muziek uit *LICHT* in de volle breedte wordt gepresenteerd in een mise-en-espace van Pierre Audi. *aus LICHT* is een beleving voor het publiek en omvat werk uit alle zeven opera's. Het volledige palet aan uitdrukkingsmiddelen waarvan Stockhausen zich bediende, wordt tot klinken gebracht.

door Joep Christenhusz

OVER DE ARTIESTEN

Karlheinz Stockhausen (1928-2007) was een van de invloedrijkste Duitse componisten uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Hij studeerde bij Olivier Messiaen en behoorde tot de voorhoede van de nieuwe muziek. Hij experimenteerde met elektronica, de ruimtelijke plaatsing van orkest en publiek, extreme tempi en met muziek van over de hele wereld. In 1964 werd een ensemble opgericht dat zich exclusief bezighield met de uitvoering van zijn werk en in 1970 ontstond zijn eigen muziekkuitgeverij. In de jaren zeventig nam zijn benadering van muziek een uitgesproken kosmische wending: hij wilde uitdrukking geven aan zijn verbondenheid met de kosmos, de natuur en zijn medemens. Met *LICHT*, een cyclus van zeven grootse muziektheaterstukken, één voor elke dag van de week, creëerde hij een werk dat zijn hele leven moest omvatten. Vanaf 2003 tot zijn dood in 2007 werkte Stockhausen aan *Klang*, een vergelijkbare cyclus over de uren van de dag.

Christine Chapman is hoorniste. In 1990 vestigde zij zich in Duitsland. Sinds 2004 is Chapman als vast lid verbonden aan Ensemble Musikfabrik. Als lid van dit ensemble heeft Chapman samengewerkt met diverse gerenommeerde componisten, zoals Karlheinz Stockhausen, Wolfgang Rihm, Peter Eöt-vös, Rebecca Saunders en Georg Friedrich Haas. Ook heeft zij werk uitgevoerd van Harry Partch, Sun Ra, Mouse on Mars en La Monte Young. Ze ontwikkelde met instrumentbouwer Gottfried Büchel een 'dubbelhoorn', een instrument met twee afzonderlijk bespeelbare klankbekers. In zowel 2014 als 2016 was Chapman tijdens de Darmstadter Ferienkurse te gast bij de door trompettist Marco Blaauw geleide Brass Academy. Christine Chapman is ambassadeur van de door het Holland Festival gelanceerde campagne Red de Hoorn.

Het ensemble dat *ORCHESTER-FINALISTEN* speelt, bestaat uit **studenten van het Koninklijk Conservatorium Den Haag**. Het conservatorium biedt een tweejarige masteropleiding voor geluidstechnici, zangers en instrumentalisten, waarin deze klaargestoomd worden, als solisten of ensemble, voor de uitvoering van *aus LICHT* in 2019. De studenten krijgen les van en worden gecoacht door musici die met Stockhausen hebben gewerkt aan de creatie van *LICHT*. Ze volgen een programma, waarin het werk van Stockhausen in een breder perspectief wordt gezet. De studenten zijn te zien en horen in de uitvoering van *aus LICHT* tijdens het Holland Festival in 2019 en vormen een nieuwe generatie musici gespecialiseerd in Stockhausens meesterwerk.

NOTES

ORCHESTER-FINALISTEN

Twenty-nine hours of acoustic and electronic music, divided into seven parts, each dedicated to a day of the week. Karlheinz Stockhausen's opera cycle *LICHT* (1977-2003) is what you might call musical theatre of the megalomaniacal variety: its conception is so gigantic and thematically comprehensive that even Wagner's Ring cycle pales in comparison. Stockhausen places the archangel Michael, his diabolical progenitor and opponent, Lucifer, and primeval mother Eve in a universe where hallucinogenic sounds, esotericism, religious symbolism, science fiction and Japanese Noh theatre fuse into a musico-dramatic myth. In 2019 the Holland Festival, in collaboration with Dutch National Opera and the Royal Conservatoire, is producing *Aus LICHT*, a three-day project in which substantial parts of all seven operas are going to be performed for the first time. As a foretaste, *ORCHESTER-FINALISTEN* from *MITTWOCH* is being performed at this edition.

MITTWOCH (1993-98) is the second-last opera in the *LICHT* cycle. Its central theme is Michael, Lucifer and Eve's reconciliation. Another important motif is the element air. Which is the reason the first scene, *WELT-PARLAMENT*, is situated above the clouds. The third scene is the renowned *HELIKOPTER-STREICHQUARTETT*, the premiere of which was performed above the Westergasterrein by the Arditti String Quartet in four circling Alouette helicopters as part of the Holland Festival 1995. The subsequent edition hosted the world premiere of the second *MITTWOCH* scene. *ORCHESTER-FINALISTEN* was commissioned by the Holland Festival's director at the time, Jan van Vlijmen; 'air' also plays a major role in this

composition. Stockhausen described the 45-minute long work for ensemble and tape as an orchestra audition for eleven musicians, in which the concert hall has been exchanged for the resplendent firmament. 'In *ORCHESTER-FINALISTEN* the orchestra floats high up in the air, far away', according to the composer in his own introduction. 'The individual soloists fly closer, each of them in and above his (her) own space.' The 'space' Stockhausen writes about is expressed in the piece by the tape composition, a collage of recorded ambient sounds played on speakers positioned around the audience. For example, the oboist plays his solo above the reverberating sounds of a cathedral, the violinist plays above a bird sanctuary and the trombonist 'floats' above a herd of bathing elephants. All the musicians play together in the finale.

NEBADON

In 2004, immediately after completing *LICHT*, Stockhausen started work on *KLANG* ('SOUND'), a series of electro-acoustic chamber music pieces, consisting of solos, duos, trios, a septet and the tape composition *Cosmic Pulses*. Each part is dedicated to one of 'Die 24 Stunden des Tages' (the 24 hours of the day), as described in the subtitle, and corresponds to a specific colour. Stockhausen referred to *KLANG* as his 'small cycle'. Which is an understatement, if you consider that he completed twenty-one parts before his death in December 2007, representing about eleven hours of music. The sections fourteen to twenty-four bear exotic names such as *UVERSA*, *ORVONTON* and *HAVONA*. Each part refers to one of the divine universes, as described in the *Urantia Book*, an obscure, mystical-esoteric publication about the secrets of the cosmos that Stockhausen bought from a fan in 1971 after the New York premiere of *HYMNEN* ('Anthems') (the version with an orchestra). The seventeenth hour, *NEBADON* (2007), is named after the universe in which the earth is supposed to be located. Stockhausen elaborates on melodic material from *Cosmic Pulses* that has been mixed on tape with sections of the *Urantia* text. The main role is reserved for the electrically amplified horn, which Christine Chapman used to perform the world premiere of *NEBADON* in Cologne in 2010. As part of the Holland Festival's campaign Save the French horn, she will be performing the Dutch premiere at this edition of the festival.

Aus LICHT 2019

Dutch National Opera, Holland Festival, Royal Conservatoire and the Stockhausen Foundation for Music jointly present *aus LICHT* at the 2019 Holland Festival: a selection from the seven-opera cycle *LICHT* by Karlheinz Stockhausen in a performance spread over three consecutive days: in total, approximately ten hours of live music (including intervals) and five hours of electronic music. In co-operation with Suzanne Stephens and Kathinka Pasveer, the wardens of Stockhausen's legacy, a concept has been developed which broadly presents the music from *LICHT* in a mise-en-space by Pierre Audi. *aus LICHT* promises to be an experience for the audience; drawing on all seven operas in the cycle, it represents the full palette of Stockhausen's expressive means.

by Joep Christenhusz

ABOUT THE ARTISTS

Karlheinz Stockhausen (1928-2007) was one of the most influential German composers in the second half of the twentieth century. He studied with Olivier Messiaen and was at the forefront of new music. He experimented with electronics, the spatial placement of the orchestra and audience, extreme tempos, and music from all over the world. In 1964 an ensemble was established, dedicated exclusively to the performance of his work, and in 1970 he set up his own music press. In the seventies his approach to music took a markedly cosmic turn: he wanted to find a way to express his connectedness to the cosmos, nature and his fellow man. With *LICHT*, a cycle of seven colossal operas, one for each day of the week, he created a work intended to encapsulate the whole of his life. From 2003 to his death in 2007 Stockhausen worked on *KLANG*, a comparable cycle about the hours in the day.

Christine Chapman is a professional French horn player since the age of seventeen. In 1990 she settled in Germany. Since 2004, Chapman has been a permanent member of the Cologne-based Ensemble Musikfabrik. As a member of this ensemble, Chapman has worked together with various renowned composers, such as Karlheinz Stockhausen, Wolfgang Rihm, Peter Eötvös, Rebecca Saunders and Georg Friedrich Haas. She's also performed works by Harry Partch, Sun Ra, Mouse on Mars and La Monte Young. Together with instrument maker Gottfried Büchel, she developed a 'double horn', an instrument with two bells that can be played individually. In both 2014 and 2016, Chapman performed with the Brass Academy, conducted by Marco Blaauw, during the Darmstadt International Summer Course for New Music. Christine Chapman is an ambassador of the Save the Horn campaign, launched by the Holland Festival.

The ensemble playing *ORCHESTER-FINALISTEN* consists of **students from Royal Conservatoire** in The Hague. The conservatoire offers a two year Master of Music programme for sound engineers, singers and instrumentalists, that will prepare them to perform in the 2019 *aus LICHT* production as soloist or in ensembles. Students will be coached and taught by musicians that have worked with Stockhausen on the creation of *LICHT* and will be offered a programme putting the works of Stockhausen in a broader perspective. They will be performing in the production *aus LICHT* in 2019 and be the next generation of musicians specialised in bringing *LICHT* to the stage.

translation Brendan Monaghan

Hoofdbegunstiger / Patron

FONDS 21

A
M
D
O

BankGiro Loterij **FONDS**

Rabobank

coproductie

NATIONALE
OPERA &
BALLET

KC
KONINKRIJK
DER NEDERLANDEN

